71. DERS

İŞTİĞAL

<u>İŞTİĞAL</u>

<u>Tanım:</u> Bundan önceki derslerimizden hatırlanacağı üzere, bir fiil cümlesindeki öğe dizilimi -genellikle- ***<u>Fiil + Fâil + Mefûl</u>*** şeklindeydi. Konumuz olan '***İştiğal***'de ise bu dizilim ***<u>Mübteda + (Fiil + Fâil) + Hakkı Mefûl Olmak Olan ve Baştaki Mübtedaya Dönen Zamir</u>*** şeklinde gerçekleşmektedir. Formülden de açıkça anlaşılacağı üzere, cümledeki fiil esasen kendisinden önce gelen kelimeye (mefûle) etki etmesi gerekirken, kendisinden sonra gelen zamir veya zamirli bir isim ile meşgul olmakta (yâni ***iştiğal*** etmekte) bu nedenle de cümle başındaki kelimeyle ilgilenemediği için onu nasp edememektedir. Örnekler:

اَلْقَائِدُ أَطَعْتُ أَمْرَهُ & اَلصَّحِيفَةُ قَرَأْتُهَا

(Komutanın emrine itaat ettim) (Gazeteyi okudum)

<u>İrabı :</u> Bu cümle yapılarının irabı iki farklı şekilde yapılabilir:

I. Baştaki isim mübteda, geri kalan kısım ise haber kabul edilebilir, ki yaygın olarak tercih edilen kullanım budur.

II. Baştaki isim, mefûl olduğu düşünülerek mansup okunur ve cümlenin en başında bu ismi naspeden bir fiilin varlığı -daha sonra gelecek olan fiilin aynısı- takdir ve tasavvur edilir (Bkz. ***Önemli Not***). Daha sonra gelecek olan fiil ise bu farazi fiilin açıklamasını yapan '***tefsir edici***' bir fiil olarak değerlendirilir. Ancak 712. ve 713. sayfalardaki şartlar söz konusu olduğunda cümle başındaki ismin nasıl okunacağı hususu tercihi olmaktan çıkar, zorunlu olur.

(قَرَأْتُ) اَلصَّحِيفَةَ قَرَأْتُهَا

(Gazeteyi Okudum)

<u>ÖNEMLİ NOT</u>

Eğer '***İştigal***'de yer alan fiil lazım olup harf-i cerle kullanılıyorsa, bu durumda cümlenin başındaki isim de mecrur olacağı -*ve bu da, baştaki ismin mefûl olması gerektiğinden dolayı imkansız olduğu*- için söz konusu fiilin yerine, aynı anlamı içeren ancak bir harf-i cere gereksinim duymayan başka bir fiil takdir edilir :

(سَاعَدْتُ) اَلْفَقِيرَ أَخَذْتُ بِيَدِهِ

Fakirin elinden tuttum (yardım ettim)

(جَاوَزْتُ) اَلْقَرْيَةَ مَرَرْتُ بِهَا

Köye uğradım (köyden geçtim)

Baştaki İsmin Mübteda Oluşu İle İlgili Örnek Cümle		
Haber: Fiil+Fâil+Mefûl+Hal (Haber, Mahallen Merfû)		Mübteda
بِسُهُولَةٍ	حَلَلْتُهُ	اَللُّغْزُ
Bilmeceyi kolayca çözdüm.		

Baştaki İsmin Mefûl Olarak Değerlendirilmesi İle İlgili Örnek Cümle		
Fiil+Fâil+Mefûl ve Hal'den Oluşan 'Tefsiriye Cümlesi'		Mefûlün Bih
بِسُهُولَةٍ	حَلَلْتُهُ	(حَلَلْتُ) اَللُّغْزَ
Bilmeceyi kolayca çözdüm.		

İŞTİĞAL KONUSU İLE İLGİLİ ÖRNEK CÜMLELER

(1) اَلْعَرُوسَانِ الْجَدِيدَانِ تُنَاسِبُهُمَا الشُّقَّةُ.

Daire, gelin ile damada münasip.

(2) اَلسَّاكِنُونَ أَعْجَبَهُمُ الْمَنْزِلُ الْمُطِلُّ عَلَى الْبَحْرِ.

Denize nazır ev, oturanların hoşuna gitti.

(3) اَلْمُتَظَاهِرُونَ الْغِضَابُ سَامَحَهُمُ الشُّرْطِيُّ.

Polis, öfkeli göstericilere toleranslı davrandı.

(4) اَلْحَفِيدَاتُ الصَّغِيرَاتُ يَصْحَبُهُنَّ الْجَدُّ الْمُسِنُّ.
Yaşlı dede, küçük kız torunlarına refakat ediyor.

(5) اَلْعَرُوسُ الْمَحْظُوظَةُ أَسْعَدَهَا أَقَارِبُهَا بِالْهَدَايَا الْقَيِّمَةِ.
Akrabalar, bahtiyar gelini, hediyelerle mutlu ettiler.

(6) اَلْمِعْطَفَانِ الصُّوفِيَّانِ اشْتَرَاهُمَا أَخِي مِنْ بَائِعِ الْأَقْمِشَةِ.
Kardeşim iki yün paltoyu manifaturacıdan satın aldı.

(7) شَقَّتُنَا الْمُتَوَاضِعَةُ تَدْخُلُهَا أَشِعَّةُ الشَّمْسِ مُبَاشَرَةً.
Mütevazi dairemize güneş ışınları direkt olarak girer.

(8) اَلْهِوَايَاتُ مِثْلُ جَمْعِ الطَّوابِعِ وَ الْفَرَاشَاتِ يُمَارِسُهَا الطُّلاَّبُ.
Öğrenciler, pul ve kelebek koleksiyonu yapma gibi hobilerle ilgileniyor.

(9) اَلْعَمِيدُ الضَّيْفُ قَابَلَهُ رَئِيسُ الْجَامِعَةِ وَ وُكَلاَؤُهُ.
Rektör ve yardımcıları, konuk dekanla görüştü.

(10) اَلْوَزِيرُ النَّشِيطُ شَكَرَهُ الشَّعْبُ عَلَى مَجْهُودَاتِهِ.
Halk, gayretlerinden ötürü çalışkan bakana teşekkür etti.

(11) اَلسَّفِينَةُ أَغْرَقَتْهَا الْعَاصِفَةُ الشَّدِيدَةُ فِي الْمُحِيطِ الْهَادِئِ.
Pasifik Okyanusu'ndaki şiddetli fırtına gemiyi batırdı.

(12) اَلدِّرَاسَةُ الْجَدِيدَةُ عَنْوَنَهَا الْبَاحِثُ بِـ "اَلْفِرَاسَةُ عَبْرَ التَّارِيخِ".
Araştırmacı yeni çalışmasına 'Tarih Boyunca Önsezi' adını verdi.

(13) اَلْقَانُونُ الْأَسَاسِيُّ دَاسَ عَلَيْهِ كَثِيرٌ مِنَ السِّيَاسِيِّينَ فِي دُوَلِ الْعَالَمِ الثَّالِثِ.
Üçüncü dünya ülkelerinde pekçok siyasi anayasayı çiğnemiştir.

(14) اَلْعَلاَقَاتُ الدِّبْلُومَاسِيَّةُ الْإِيجَابِيَّةُ أَسَّسَتْهَا تُرْكِيَا مَعَ الدُّوَلِ الْمُجَاوِرَةِ.
Türkiye, komşu ülkelerle olumlu diplomatik ilişkiler kurdu.

(15) قَانُونُ الْأَحْوَالِ الْمَدَنِيَّةِ الْجَدِيدُ قَامَتِ الْحُكُومَةُ بِتَعْدِيلاَتٍ عَلَيْهِ لِصَالِحِ الزَّوْجَةِ.
Hükümet, yeni medeni kanunda kadın lehine düzeltmeler yaptı.

(16) اَلْأَمْرَاضُ الْمُعْدِيَةُ يَتَعَرَّضُ لَهَا كَثِيرٌ مِنَ الْأَوْلاَدِ غَيْرِ الْمُطَعَّمِينَ ضِدَّهَا.
Aşı olmamış çok sayıda çocuk bulaşıcı hastalıklara yakalanıyor.

(17) اَلْأَذَانُ يَرْفَعُهُ الْمُؤَذِّنُ بِصَوْتِهِ الْعَذْبِ خَمْسَ مَرَّاتٍ كُلَّ يَوْمٍ.
Müezzin, o tatlı sesi ile hergün beş kere ezan okuyor.

(18) كَثِيرٌ مِنَ الْعَبَاقِرَةِ الْمُتَهَيِّئِينَ لِلظُّهُورِ خَنَقَهُمُ الْاِحْتِكَارُ الْعِلْمِيُّ.
Bilimsel tekelcilik, günyüzüne çıkmayı bekleyen pekçok dahiyi boğmuştur.

(19) اَلنَّشَّالُونَ قَبَضَ عَلَيْهِمُ الشُّرْطَةُ بِالْعَمَلِيَّاتِ الْمُتَلاَحِقَةِ.
Polis üstüste yaptığı operasyonlarla yankesicileri yakaladı.

(20) اَلْحُشُودُ الْغَاضِبَةُ لاَ يَسْتَطِيعُ تَهْدِئَتَهُمْ إِلاَّ سِيَاسِيٌّ مُحَنَّكٌ.
Öfkeli kalabalığı (ancak) tecrübeli bir siyasetçi teskin edebilir.

(21) اَلزُّبَالاَتُ وَ النُّفَايَاتُ يَجْمَعُهَا عُمَّالُ النَّظَافَةِ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ فِي الْأُسْبُوعِ.
Çöpçüler haftanın üç günü çöp ve atıkları topluyorlar.

(22) أَعْظَمُ دَوْلَةٍ قَدْ أَسَّسَهَا الْعُثْمَانِيُّونَ فِي الْعَالَمِ قَبْلَ سِتَّةِ قُرُونٍ تَقْرِيبًا.
Osmanlılar, yaklaşık olarak altı asır önce dünyadaki en büyük devleti tesis ettiler.

(23) قِيمَةُ الدُّولاَرِ تُحَاوِلُ الْحُكُومَةُ خَفْضَهَا لٰكِنَّهَا لاَ تَقْدِرُ عَلَيْهِ.
Hükümet, doların değerini düşürmeye çalışıyor ancak başarılı olamıyor.

(24) كَثِيرٌ مِنَ الْأَمْرَاضِ الْمُمِيتَةِ تَغَلَّبَ الطِّبُّ الْحَدِيثُ عَلَيْهَا فِي عَصْرِنَا هٰذَا.
Modern tıp, günümüzde, pekçok ölümcül hastalığı yenmeyi başarmıştır.

BAŞTAKİ İSMİN MANSUP OLARAK OKUNDUĞU DURUMLAR

I. Baştaki isim; لَوْمَا ؛ لَوْلاَ ؛ أَلاَ ؛ أَلاَّ ؛ هَلاَّ gibi teşvik edatlarından sonra geldiğinde:

هَلاَّ الْغَرِيقَ سَاعَدْتَهُ!

(Boğulmakta olan kişiye yardım etseydin ya!)

II. Baştaki isim, şart edatlarından sonra geldiğinde:

إِنِ الْهِلاَلَ رَأَيْتَهُ فَأَفْطِرْ!

(Hilali görürsen bayram yap!)

III. Baştaki isim, hemze dışındaki soru edatlarından sonra geldiğinde:

هَلْ هٰذَا الْفِيلْمَ شَاهَدْتَهُ؟

(Bu filmi seyrettin mi?)

BAŞTAKİ İSMİN MERFÛ OLARAK OKUNDUĞU DURUMLAR

I. Baştaki isim, sürpriz bir duruma işaret eden ve '***Fücâiyye İzâ***'sı adını verdiğimiz إذاَ dan sonra geldiğinde:

خَرَجْتُ فَإِذَا الْـجَوُّ يَسْتَوْلِي عَلَيْهِ الضَّبَابُ!

(Dışarı çıktım, bir de ne göreyim, etrafı sis kaplamış!)

II. Baştaki isim, '***Vâv-ı Hâliyye***'den sonra geldiğinde:

دَخَلَ أَبِي الدَّارَ وَ السِّيجَارَةُ أُدَخِّنُهَا أَنَا!

(Ben sigara içtiğim sırada babam eve girdi)

III. Baştaki ismin; '***soru isimleri***'nden, '***şart edatları***'ndan, '***teşvik edatları***'ndan, '***nefi edatı olan mâ***'dan, '***ibtidaiyye lâmı***'ndan, '***taaccüp mâsı***'ndan, '***kem-i haberiye***'den önce gelmesi durumunda:

أَبَوَاكَ هَلْ زُرْتَهُمَا؟ **&** خَالِدٌ إِنْ صَادَفْتَهُ فَأَخْبِرْنِي!

(Anne-babanı ziyaret ettin mi?) (Halit'i görürsen bana haber ver!)

جَارُكَ لَوْلاَ أَكْرَمْتَهُ **&** اَلْحَرَامُ مَا اقْتَرَبْتُ مِنْهُ!

(Komşuna ikram etseydin ya!) (Harama hiç yaklaşmadım ki!)

اَلْقُرْآنُ لَنَحْنُ نَحْفَظُهُ! **&** اَلْفَاكِهَةُ مَا أَلَذَّهَا!

(Kur'an'ı biz ezberliyoruz!) (Meyve ne kadar da lezzetli!)

اِبْنُكَ كَمْ عَاقَبْتَهُ!

(Oğluna ne çok ceza verdin!)

اَلْفَنُّ

أَ فِي حَاجَةٍ إِلَى الْفَنِّ نَحْنُ؟.. أَ عَامِلٌ أَسَاسِيٌّ هُوَ فِي حَيَاتِنَا؟.. لاَ يُمْكِنُ الاِسْتِغْنَاءُ عَنْهُ، أَمْ أَمْرٌ ثَانَوِيٌّ هُوَ؟، نَلْجَأُ إِلَيْهِ لِلتَّرْفِيهِ عَنِ النَّفْسِ لِكَيْ نَصِلَ إِلَى الْجَوَابِ عَنْ ذٰلِكَ، يَجِبُ أَنْ نَعْرِضَ أَمَامَنَا عَمَلاً فَنِّيًّا وَ نُحَلِّلَهُ لِنَكْتَنِهَ حَقِيقَتَهُ، وَ نُدْرِكَ مَبْلَغَ نَفْعِهِ!.. فَهٰذِهِ قَصِيدَةٌ لِشَاعِرٍ فَنَّانٍ يَصِفُ لَنَا فِيهَا حَدِيقَةً زَاهِيَةً بِالْوُرُودِ. يَسْتَطِيعُ أَيُّ

إِنْسَانٍ لَيْسَ مِنْ ذَوِي الْفُنُونِ أَنْ يَصِفَ لَنَا هٰذِهِ الْحَدِيقَةَ وَصْفًا لاَ يَتَعَدَّى مَا نَجِدُهُ فِي قَوَائِمِ الْبُيُوعِ، وَصْفًا لاَ يَتْرُكُ أَيَّ أَثَرٍ فِي نُفُوسِنَا.

أَمَّا الشَّاعِرُ الْفَنَّانُ فَهُوَ يُقَدِّمُ لَنَا صُورَةً طَرِيفَةً لِهٰذِهِ الْحَدِيقَةِ يَصِفُهَا لَنَا فِي مُوسِيقِيَّةٍ أَخَّاذَةٍ، مُعَدِّدًا لَنَا مَحَاسِنَهَا، كَاشِفًا لَنَا عَنْ جَمَالِهَا الْحَقِّ، ثُمَّ يَأْخُذُ بِيَدِنَا، وَ يَدْخُلُ مَعَنَا فِي عَالَمِ الْوُرُودِ السِّحْرِيِّ، وَ يَدَعُنَا نَعِيشُ فِيهِ بُرْهَةً... فَهٰذِهِ زَهْرَةٌ طِفْلَةٌ تَبْدَأُ حَيَاتَهَا فِي طُمَأْنِينَةٍ وَ هُدُوءٍ... وَ تِلْكَ زَهْرَةٌ شَابَّةٌ قَدِ انْتَزَعَتْهَا يَدٌ عَاتِيَةٌ، وَ أَلْقَتْهَا فِي مَوَاطِئِ الْأَقْدَامِ!.. هٰذِهِ تَبْتَسِمُ فَرْحَةً ، تَنْشُرُ حَوْلَهَا عَبِيرَهَا الْجَمِيلَ، وَ تِلْكَ تَجْمَعُ أَوْرَاقَهَا الذَّاوِيَةَ حَوْلَ نَفْسِهَا، تُحَاوِلُ الْاِحْتِفَاظَ بِمَا بَقِيَ لَهَا مِنْ شَبَابٍ ذَابِلٍ فَانٍ!.. نَسِيرُ بَيْنَ هٰذِهِ الْكَائِنَاتِ اللَّطِيفَةِ ، نُصْغِي إِلَى هَمَسَاتِهَا الْمُطْرِبَةِ، وَ إِلَى نُوَاحِهَا الْمُحْزِنِ، نُشَارِكُهَا سُرُورَهَا وَ أَحْزَانَهَا مُتَمَتِّعِينَ دَائِمًا بِجَمَالِهَا الْفَتَّانِ!..

لَقَدْ شَعَرْنَا وَ نَحْنُ نَقْرَأُ هٰذِهِ الْقَصِيدَةَ بِشَيْءٍ يَتَحَرَّكُ فِي قَرَارَةِ نُفُوسِنَا بِشَيْءٍ كَانَ نَائِمًا، فَلَمَسَهُ هٰذَا الشَّاعِرُ وَ أَيْقَظَهُ. وَ هٰذَا الشَّيْءُ هُوَ الشُّعُورُ بِجَمَالِ هٰذِهِ الْوُرُودِ، وَ الْإِحْسَاسُ نَحْوَهَا بِأُلْفَةٍ عَجِيبَةٍ... بِرِبَاطٍ رُوحِيٍّ سَامٍ!... لَقَدْ كَشَفَ لَنَا الشَّاعِرُ الْفَنَّانُ عَنِ الْجَمَالِ فِي نَاحِيَةٍ مِنْ نَوَاحِي هٰذَا الْوُجُودِ، وَ جَعَلَنَا نَتَذَوَّقُ هٰذَا الْجَمَالَ فِي سُرُورٍ، وَ أَيْقَظَ فِي قُلُوبِنَا عَاطِفَةَ الْحُبِّ السَّامِيَةَ نَحْوَ مَظْهَرٍ مِنْ مَظَاهِرِ الطَّبِيعَةِ.

كلمة اليوم

كُلُّ شَيْءٍ شَيْءٌ وَالْجَاهِلُ لَيْسَ بِشَيْءٍ